

Pēc kodolkatastrofas
1986. gadā reaktoram
tuvējā Pripjata Ukrainā tika
pamesta. Tagad neapdzīvotā
pilsēta ir atvērta tūristiem.
No redzētā: lelles, kas pozē
tūristiem skumdinošās ainās.

KODOLTŪRISTS

*Neparedzēts Černobiļas
katastrofas mantojums*

Atraciju parks, ko atklāt
bija paredzēts Maija
svētkos – piecas dienas
pēc sprādziena –, ir
kļuvis par jauna veida
apskates objektu.

Džordžs Džonsons

Foto: Gerds Ladvigs

Stāsta, ka pieci zīverti radiācijas spēj nogalināt, tāpēc gribēju redzēt sava krievu ražojuma dozimetra rādījumu pēc tam, kad mūsu ekskursijas transports bija iebraucis slēgtajā zonā –

milzīgā, karantinā turētā mežonīgā apgabalā apkārt Černobiļai. Biezas priežu un bērzu audzes slējās abpus ceļam, kamēr gids mums atgādināja galvenos noteikumus: nelasīt sēnes, kurās koncentrējas radioaktīvie izotopi, kā arī neēst un nesmēķēt ārā, lai neriskētu uzņemt organismā kaitīgās vielas. Pēc pāris minūtēm mēs pabraucām garām pirmajam no pamestajiem ciemiem un pietājam, lai apbrīnotu nelielu savvaļā dzīvojošo Prževaļska zirgu baru.

Divdesmit astoņus gadus, kopš uzsprāga Černobiļas kodolreaktors, zonu, kurā palikusi vien saujiņa cilvēku, sagrabusi un pārņēmusi daba. Šeit ir sumbri, mežacūkas, aļņi, vilki, bebrī un piekūni. Rēgu pilsētā Pripjatā uz pamestu padomju laika daudzdzīvokļu namu jumtiem tup ērgļi. Zirgi – reta un apdraudēta suga – tika palaisti savā vaļā desmit gadus pēc katastrofas, kad radiācijas līmeni atzina par apmierinošu, atvēlot tiem vairāk nekā 2500 kvadrātkilometru plašu teritoriju.

Es ielūkojos savā dozimetrā – 0,19 mikrozīverti stundā – miljonā daļa no radiācijas mērvienības zīverta. Vēl nav par ko uztraukties. Augstākais līmenis, ko līdz šim biju novērojis

savā ceļojumā uz Ukrainu, bija transatlantiskā lidojuma laikā no Čikāgas, atrodoties divpadsmit tūkstošu metru augstumā virs Grenlandes, kosmiskajam starojumam iespējoties lidmašīnā un pasažieros, – 3,5 mikrozīverti stundā. Zinātnieki, kuri pēta Černobiļu, joprojām nav vienprātis par radiācijas ilgtermiņa iespaidu uz floru un faunu. Pagaidām tas bijis pārsteidzoši mazs. Dzīvniekus vairāk apdraud malumednieki ar šautenēm, kuri ielavās zonā.

Pēc pāris minūtēm mēs sasniedzām Zaļesji, vecu lauksaimnieku ciemu, un klīdām pa pamestajām mājām. Izsisti logi, nolobījusies krāsa, sadrupis apmetums. Kādā mājā tukšumā bargi vērās uz grīdas nomesta Ļeņina ģimietne – smailla bārdiņa, izsliets zods –, bet guļamistabā pie sienas aiz aukliņas pakārta kādam bērnam pierējusī lelle. Aukla tai apsieta ap kaklu gluži kā bendes apmesta cilpa. Ārā vēl viena lelle sēdēja līdzās salūzušu bērnu ratiņu atliekām. Tās bija pirmās šaušalīgās liecības, ko mēs uzgājām divu zonā pavadīto dienu laikā. Pusapgērtas lelles bērnu gultiņās, kokos pakārtas gāzmaskas – tās ir atļautā vai citā veidā šeit pabijušo apmeklētāju atstātas spilgtas gleznas, kas izsaka zudušas, klusas šausmas.

Dodamies tālāk pa ceļu, kur mūs pārsteidz kāda vietējā iedzīvotāja. Lakatā, sarkanā svīterī un ziemas vestē tērpusies Rozālija ir no tiem, kurus amatpersonas dēvē par atpakaļbraucējiem, –

Džordža Džonsona jaunākā grāmata ir "Vēža hronika: atminot medicīnas lielāko noslēpumu". Gerda Ladviga jaunā grāmata "Černobiļas garās ēnas" apkopo vairāk nekā divdesmit gadu laikā tapušās fotogrāfijas.

stūrgalvīgi veci ļaudis, lielākoties sievietes, kas pastāv uz to, ka vēlas nodzīvot mūžu vietā, ko sauc par mājām. Viņa šķiet priedīga par sabiedrību. Mūsu gida mudināta, viņa mums pastāstīja par lielākajām grūtībām. Zemes apkārt Černobiļai (jeb Čornobiļai, kā to sauc Ukrainā) pieder pie Pripetes purvāja, kur Austrumu frontē notika asiņainākās Otrā pasaules kara kaujas. Viņa atceras vācu kareivjus un grūtības Staļina laikā.

“Radiāciju nevar redzēt,” Rozālija paskaidroja ukraiņu valodā. Un piebilda, ka jebkurā gadījumā bērņus dzemdēt viņa netaisās. Viņa dzīvo ar pieciem kaķiem. Pirms mūsu prombraukšanas Rozālija izrādīja savu sakņu dārzu un paskaidroja, ka šobrīd viņai visvairāk kaitē kartupeļu lapgrauži – Kolorādo vaboles.

CILVĒKA DVĒSELĒ DZIĻI IESAKŅOJIES kaut kas tāds, kas mūs vilina uz neiedomājamu katastrofu vietām. Pompeji, Antītama, Aušvica un Treblinka – visur šobrīd valda baiss klusums. Taču XXI gadsimtā īpašu bijību mēs jūtam pret kodolkatastrofas sekām. Pirms gandrīz simt gadiem atomu šķelšana solījās kļūt par pašu svarīgāko cilvēces progresā soli kopš uguns atklāšanas. Atoma kodolā ieslodzīto spēku atsvabināšana nodrošinātu pasaulei gandrīz neierobežotu enerģijas avotu. Tā neizbēgami pirmoreiz tika izmantota karā. Bet pēc Hirosimas un Nagasaki tika pieliktas lielas pūles, lai nodrošinātu enerģiju, kas būtu “pārāk

lēta, lai to skaitītu”, tādējādi atbrīvojot pasauli no atkarības pēc fosilajiem kurināmajiem.

Vairāk nekā pusgadsimtu vēlāk virpuļojošais atoms, kas reiz bija progresā un tehnoloģiju triumfa simbols, ir kļuvis par piesaistošu mironģalvu, kura cilvēku prātos saistās ar iznīcību un Aukstā kara bailēm. Katru pavasari ļaudis dodas uz Staljongeitu Ņūmeksikas dienvidos, lai apmeklētu atvērto durvju dienu *Trinity Site*, kur tika uzspridzināta pirmā atombumba, demonstrējot to, kam jānotiek, kad bumbvedēji sasniegs Japānu. Ikmēneša tūrisma braucieni uz Nevadas izmēģinājumu poligonu Mohaves tuksnesī, kur Aukstā kara gados tika uzspridzināts vairāk nekā tūkstoš kodolieroču, rezervēti jau visam 2014. gadam.

Un tad vēl ir kodolkatastrofas rēgs. Pasaulē briesmīgākās atomelektrostacijas katastrofas notikuma vieta Černobiļa 2011. gadā oficiāli tika pasludināta par tūrisma apskates objektu.

Kodoltūrisms. Uzradies ap Fukušimas atomelektrostacijas katastrofas laiku, šis jēdziens šķiet absurds. Tieši tas arī piesaistīja mani, līdz ar vēlēšanos skatīt mazpilsētiņas un pat lielu pilsētu – Pripjata dzīvoja aptuveni 50 000 cilvēku –, kas pamestas steigā un atstātas dabas varā.

Simt kilometru tālāk Ukrainas galvaspilsētā Kijevā nedēļām ilgas asiņainas demonstrācijas februārī noveda pie prezidenta atlaišanas un jaunas valdības izveidošanas. Atbildot uz

apvērsumu, Krievija okupēja Krimu – pussalu, kas Ukrainas dienvidu daļā iestiepusies Melnajā jūrā. Krievija pie Ukrainas austrumu robežas bija koncentrējusi karaspēku. Dīvainā kārtā Černo-
biļa likās drošākā vieta, kur atrasties.

Pārējie citādi domājošie mūsu automašīnā ir atbraukuši katrs sava iemesla pēc. Džons, jauns vīrietis no Londonas, bija aizrāvis ar “ekstrēmo tūrismu”. Savam nākamajam piedzīvojumam viņš jau iegādājies braucienu uz Ziemeļkoreju un meklē iespējas gumijlēcšanai no helikoptera. Gevins no Austrālijas un Georgs no Vīnes sadarbojās, veidojot performanci par karantīnas fenomenu. Mēs esam raduši domāt, ka slimus cilvēkus nošķir no veselajiem. Šeit infekcioza bija pati zeme.

No visiem maniem ceļabiedriem viskrāšņākā bija Anna – klusa, jauna sieviete no Maskavas.

izdarīt iepriekšējā dienā, kad strādāja pilna grupa pieredzējušāku darbinieku.

Četrdesmit sekunžu laikā jaudas pieaugums pārkarsēja reaktoru, pārraujot dažas no kodoldegvielas tvertnēm un ātri izraisot divus sprādzienus. Sāka degt AES bitumena jumta segums un – vēl biedējošāk – arī grafitā bloki, no kā sastāvēja reaktora serdenis. Dūmu un radioaktīvo putekļu grīste pacēlās augstu atmosfērā un sāka pārvietoties uz ziemeļiem – Baltkrievijas un Skandināvijas virzienā. Dažu dienu laikā radioaktīvie nokrišņi izplatījās lielākajā Eiropas daļā.

Visu nakti ugunsdzēsēji un glābēju grupas saskārās ar tiešām briesmām – liesmām, dūmiem, degoša grafitā gabaliem. Tas, ko viņi nevarēja ne redzēt, ne just – vairākas stundas vai dienas, līdz parādījās slimības pazīmes –, bija neredzamās briesmas. Cēzija, joda, stroncija un plutonija

Virš durvīm bija piestiprināts izglītojošs plakāts, kas uzskatāmi atspoguļo elektromagnētiskā starojuma spektru.

Viņa bija ģērbusies visa melnā, zābakos ar kažokādas apdari, viņas garajos matos vīdēja spilgti violetas šķipsnas. Tās man atgādināja radioaktivitāti. Viņa Černobilā bija jau trešo reizi un tikko bija pieteikusies uz vēl vienu piecas dienas ilgu braucienu šogad vēlāk.

“Mani vilina pamestas vietas, kurās viss sagruvis un sabrucis,” viņa stāstīja. Visvairāk viņai patika klusums un daba – šis nejausi radies mežonīgums. Uz viņas T kreklīņa bija vilka attēls.

“Radioaktīvie vilki?” es jautāju. Tā saucās dokumentālā filma par Černobiļu, ko biju redzējis telekanāla PBS programmā *Nature*. “Tā ir mana mīļākā filma,” viņa atbildēja.

AGRĀ 1986. GADA 26. APRĪĻA RĪTĀ plānotas energobloka izslēgšanas laikā, lai varētu notikt kārtējie apkopes darbi, naktsmaiņas darbinieki palika Černobiļas ceturtajā reaktorā drošības sistēmas svarīgas pārbaudes veikšanai – to nepaspēja

izotopi. Saņemtā iedarbība bija līdz pat 16 zīvertiem – nevis mikro vai milizīvertiem, bet veselīem zīvertiem, daudzārt lielāka radiācijas deva, nekā organisms spēj panest. Černobiļas AES darbinieki un viņu ģimenes stāvēja uz Pripjatas augstceltņu balkoniem un vēroja trīs kilometru attālā ugunsgrēka atblāzmu.

Bija nedēļas nogale pirms Pirmā maija svētkiem, tāpēc viņi, kā parasti, devās iepirkties, uz sestdienas rīta stundām skolā, piknikiem parkā. Evakuācija sākās tikai 36 stundas pēc katastrofas. Iedzīvotājiem pieteica, lai paņem krājumus, ar ko pietiek trim līdz piecām dienām, bet mājdzīvniekus atstāj mājās. Netieši tika norādīts, ka pēc ātras attīrīšanas viņi atgriezīsies mājās. Tas nenotika. Ātri ieradās likvidatoru brigādes un sāka ar buldozeriem nolīdzināt ēkas un dedzināt augsnes virskārtu. Pamanītos suņus šāva bariem. Tika evakuēti gandrīz divsimti ciemi.

Tūlītējais upuru skaits bija pārsteidzoši mazs.

Tūristi, no kuriem daži dzīvojuši netālu no Fukušimas atomelektrostacijas, tuvina Geigera skaitītājus memoriālam, lai parādītu, kā tas aiztur radiāciju, kas nāk no reaktora. To norobežos ar jaunu 29 000 tonnu smagu velvi.

Sprādzienā bojā gāja trīs atomelektrostacijas darbinieki, bet 28 – gada laikā no saņemtās radiācijas devas. Taču lielākoties sekas bija ilgtermiņa un atklājās pamazām. Līdz šim aptuveni 6000 cilvēku, kuri bērnībā lietojuši apstarotu pienu un citu pārtiku, ir saslimuši ar vairogdziedzera vēzi. Balstoties uz datiem par Hirosimu un Nagasaki, var lēst, ka par dažiem procentiem var pieaugt kopējais mirstības līmenis no vēža 600 000 AES darbinieku un apkārtējo iedzīvotāju vidū, kuri saņēmuši vislielākās devas, kas, iespējams, bijis tūkstošiem pāragras nāves gadījumu cēlonis.

Pēc katastrofas, lai izolētu cietušo reaktoru, steigšus tika uzcelta betona un tērauda struktūra – sarkofāgs. Tam sairstot un rodoties noplūdēm, sāka celt būvi, kas optimistiski tika nosaukta par jauno drošo aizsargpārsegumu, – 29 000 tonnu smagu velvi, kas uzbūvēta uz slieđēm, lai, pilnībā samontētu, to varētu iebidīt vietā. Jaunākais paredzētais nodošanas laiks –

2017. gads. Tikmēr turpinās attīrīšana. Pēc Ukrainas valdības plāniem līdz 2065. gadam reaktori tiks demontēti un to atrašanās vieta – atbrīvota. Viss, kas saistās ar šo vietu, šķiet kā zinātniskā fantastiska. Vai tā vispār vēl būs Ukraina?

NO PRIPJATĀ pavadītajām stundām visvairāk es atceros skaņu, kas radās, ejot pa saplēstu stiklu. Pa pussagruvušas slimnīcas palātām ar tukšām gultām un zīdaiņu gultiņām, ar krāmiem piekraudām operāciju zālēm. Pa skolu vestibiliem, kāpjot pāri kalniem ar grāmatām, kurām saplēstas muguriņas. Virs veca dabaszinību kabineta durvīm bija piestiprināts izglītojošs plakāts, kas uzskatāmi atspoguļo elektromagnētiskā starojuma spektru. Rinda, sākot ar redzamo gaismu un beidzot ar rentgena stariem un gamma stariem, kas pārrauj molekulu saites un izraisa DNS mutāciju. Cik abstrakti tas viss droši vien bija licies skolābērniem, pirms sākās evakuācija.

Uz grīdas izbērtas padomju
skolās tik pazīstamās
gāzmaskas radījušas
populāru tūristu apskates
vietu. Kāds tūrists paņēmis
masku, lai uzvilktu un
nofotografētos.

Atkritumu un atkārtoti
izmantojamo izejvielu vācēji
panēmuši visu, kas lietojams:
pārējo atpakaļ panēmuši
daba. Lelle, kas nolikta līdzās
rotālu laukuma slīdkalniņam,
ir baismīgs atgādinājums par
zudušu apdzīvotu vietu.

Apmeklētāji slepšus un bieži vien izveicīgi pārveido ainavu. Sadauzīta, veca lelle ir sabiedrība Vladimiram Iljičam Ļeņinam, toties bērnu rotaļlietas šķiet sastingušas lidojumā sūnām klātajā skolas iekšpagalmā.

Citā telpā gan no griestiem karājās, gan uz grīdas bija samestas gāzmaskas. Tās, kā mums paskaidroja gidī, droši vien tur bija atstājuši stalkeri – slepeni apmeklētāji, kuri ielavījušies zonā. Vispirms viņi ieradušies, lai rakņātos pamestajās lietās, vēlāk – piedzīvojuma pēc. Viņi dzer ūdeni no Pripetes upes un peldas Pripetes līcī, metot izaicinājumu radiācijai un sargiem – lai dzenas tiem pakaļ. Kāds stalkers, ko es vēlāk satiku Kijevā, stāstīja, ka bijis Černobiļā simtiem reižu. “Es iedomājos, ka zona būs bezgalīgs, izdedzis plašums – tukšs, briesmīgs,” viņš man pastāstīja. Tā vietā viņš atrada mežus un upes, visu šo piesārņoto skaistumu.

Mūsu ekskursijas grupa nogāja gar izžuvuša publiska peldbaseina malu – gan lēkšanas tornis, gan sacīkšu hronometrs joprojām ir veseli – un pa trūdošu grīdu šķērsoja vidusskolas sporta

izskatās pēc Aukstā kara armijas bāzes, neskaitāmu drošības operāciju centra. Mana viesnīcas istaba ar tās sastingušo iedzīvi iekārtota kā muzejs, kas rāda dzīvi Padomju Savienībā. Radiācijas līmenis manā istabā nebija lielāks par mājās izmērīto.

Kādā postapokaliptiskā videospēlē, sauktā “S.T.A.L.K.E.R.S: Černobiļas ēna”, virtuāli radioaktīvās brīnumzemes apmeklētāji “karstās vietas” atpazīst pēc to zilganbaltā starojuma. Ceļojot pa atsvešinātības zonu, jūsu avatāra radiācijas rādījums pakāpeniski pieaug. Jūs varat samazināt tās uzkrāšanos un izbēgt no radiācijas izraisītām saslimšanām, dzerot virtuālu krievu *vodka*.

Ja viss būtu tik viegli. Lidz nākamajam rītam mēs radiācijas risku jau uztveram gandrīz vieglprātīgi. Stāvot starp dzesēšanas torņa paliekām, gide, steidzinot mūs viņai sekot, iesaucās: “Vai,

Tagad aizaugušo Pripjatu, kas reiz bija pasludināta par darbaļaužu paradīzi, lēnām atkal uzsūc zeme.

zāli. Ēka pēc ēkas, visas sabrūk. Mēs apmeklējām kultūras pils drupas un iztēlojamies, kā šo ēku atdzīvina mūzika un smiekli. Un mazo atrakciju parku ar lielu dzeltenu panorāmas ratu. Uzķāpjot sešpadsmit stāvu augstumā – atkal zem kājām kraukšķot stiklam –, mēs sasniedzām visaugstākā daudzdzīvokļu nama pēdējo stāvu. Metāla margas bija noplēstas, lai tās nodotu utilizācijā. Salauztas durvis skatienam atklāja lifta šahtas. Es visu laiku domāju par to, cik neiespējama šāda ekskursija būtu ASV. Tas nūdien bija spirdzinoši. Mums galvā pat nebija ķiveru.

No jumta augšas mēs raudzījāmies uz to, kas reiz bija lielas, labiekārtotas alejas un parki – tagad viss aizaudzis. Pripjatu, kas reiz bija pasludināta par padomju paraugpilsētu un darbaļaužu paradīzi, lēnām atkal uzsūc zeme.

NAKTI MĒS PĀRLAIDĀM Černobiļas pilsētā. Asotņus gadsimtus vecāka par Pripjatu, tagad tā

šeit ir vieta ar augstu radiācijas līmeni! Iesim paskatīsimies!”. Viņa pacēla dēli, kas pārklāja “karsto vietu”, un mēs noliecāmies, turēdami savus dozimetrus: tie draudzīgā sacensībā izmīsiģi pīkstēja, lai redzētu, kuram būs augstākais rādījums. Mans aparāts rādīja 112 mikrozivertus stundā – trīsdesmit reižu vairāk, nekā biju izmērijis lidojuma laikā. Mēs tur palikām tikai minūti.

Patī “karstākā vieta”, kurā todien veicām mērījumus, bija uz sarūsējuša ekskavatora lāpstas, kas ticis izmantots, lai noņemtu radioaktīvo zemes virskārtu, – 186 mikroziverti stundā. Pārāk daudz, lai uzkavētos ilgāk, bet nieks, salīdzinot ar to, ko bija saņēmuši nabaga ugunsdzēsēji un likvidatori.

Atceļā uz Kijevu gide apkopoja mūsu rādījumus, nosakot vidējo, – desmit mikroziverti visa nedēļas nogali ilgušā apmeklējuma laikā.

Lidojot atpakaļ uz mājām, es droši vien saņēmu vairāk. □

Priņemot, ka reiz bija
padomju paraugpilsēta
ar gandrīz piecdesmit
tūkstošiem iedzīvotāju,
līdz šim sagrūst. Slēgtajā
zonā atrodas aptuveni
divsimt ciemu.

Studenti no Somijas,
galvā uzlikuši ar foliju
aptītas ķiveres, lai
izklaidētos un paslēptos
no lietus, poze aizauguša
atrakciju parka auto-
droma mašīnās.

